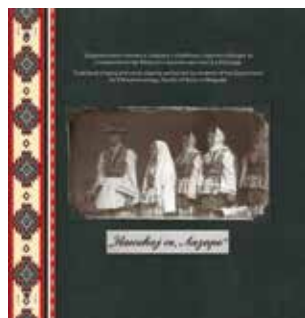

Приказ

„Накићај се, Лазаре“

Накићај се, Лазаре. Традиционално певање и свирање у извођењу студента Катедре за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду. Прир. Сања Ранковић. Ур. Димитрије Големовић. Београд: Факултет музичке уметности, 2017.

Пракса извођења традиционалне народне музике на музичкој сцени Србије интензивирана је деведесетих година прошлог века. Жеља за ревитализацијом и очувањем најпре вокалног, а потом и инструменталног музичкофолклорног наслеђа, подстакла је етномузикологе да снимке начињене на терену широм Србије, али и у земљама региона, употребе, осим у научне сврхе, и као јединствен материјал за учење певања и свирања у неотрадиционалном маниру¹, то јест, по моделу сеоске традицијске праксе у прошлости, и то без икаквих намерних интервенција у смислу стилизације или аранжмана. Овакав начин интерпретације народних песама промовисан је пре свега активношћу женске певачке групе „Моба“, формиране 1993. године, чији је рад био и до данас остао ванинституционална активност. Прво институционализовање рада на извођењу (српске) сеоске традиционалне музике остварено је у приближно исто време, ангажовањем др Сање Ранковић као вокалног педагога у Националном ансамблу „Коло“, а настављено 1995. године оснивањем Етномузиколошког одсека, касније Одсека за српско традиционално певање и свирање у музичкој школи „Мокрањац“ у Београду, са професорком Ранковић на челу. Тиме је учињен први корак ка увођењу знања из области музичког фолклора² у систем формалног основног и средњег музичког образовања у

¹ Термин *неотрадиционално* користимо према: Mirjana Zakić i Iva Nenić, „World music u Srbiji: eluzivnost, razvoj, potencijali“. *Etnoumlje* 19–22 (2012): 166–171.

² Детаљније о овоме вид. у: Sanja Ranković, „The Role of Formal Musical Education in the Process of Professionalisation of Rural Traditional Singing in Serbia“. *Music and Dance in Southeastern Europe: New Scopes of Research and Action*. Eds. L. Mellish, N. Green, M. Zakić. Belgrade: ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe. Faculty of Music, 2016, 180–181.

Србији.³ „Канонизација“ наставе традиционалног певања је настављена увођењем практичног изучавања певања, свирања и плесања на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности Универзитета уметности у Београду 1998. године, најпре факултативно, потом као изборног предмета, да би 2011. године предмет Традиционално народно певање и свирање постао обавезан за све студенте етномузикологије.⁴ Предавач је и у овој установи од почетка била др Сања Ранковић, а управо се ове, 2018. године навршавају две деценије њеног посвећеног рада са београдским студентима, јубилеј вредан поштовања и искрених честитки.

Захваљујући двадесетогодишњем континуираном школовању не само етномузиколога истраживача, већ и извођача, Катедра је, на иницијативу проф. др Мирјане Закић (тада продекана за наставу на ФМУ), изнедрила и своју прву звучну публикацију на којој нумере изводе студенти. Издање *Накићај се, Лазаре* састоји се од компакт диска са 26 музичких нумера и пропратне двојезичне књижице на српском и енглеском. Уредник издања је проф. др Димитрије Големовић, док је студенте-извођаче за снимање припремила проф. др Ранковић. Диск представља малу антологију сеоске вокалне, инструменталне и (малим делом) вокално-инструменталне традиције Србије и околних предела које настајују Срби.⁵ Издање је осмишљено тако да донесе преглед репрезентативних примера традиционалне музичке народне праксе Србије, али и српског живља из Македоније и Мађарске, као и из Босне и Херцеговине и Хрватске, делом досељеног на подручје Војводине. На диску су представљени одабрани примери различитих фолклорних жанрова и стилских карактеристика, редоследом који остварује и динамику стилских сличности и контраста, и логику нарастања драматичности музичког израза.⁶ Интер-

³ Оснивач Етномузиколошког одсека у Музичкој школи „Мокрањац“ у Београду је управо др Сања Ранковић, која је и први званични професор традиционалног народног певања у Србији, са искуством рада у групи „Моба“ и у ансамблу „Коло“. Овај одсек је постао узор за многе друге, формиране касније у више места у Србији. Осим тога, публиковање првог уџбеника за традиционално певање у историји музичке педагогије у Србији, чија је ауторка др Ранковић, значајно је допринело развоју методологије учења традиционалних народних песама.

⁴ На тај начин је Катедра створила услове за практичан рад на традиционалној музици, и тиме се придружила низу иностраних универзитетских центара на којима је ова пракса већ уобичајена; в. прилоге у: *Performing Ethnomusicology*. Ed. Ted Solis. Los Angeles: University of California Press, 2004.

⁵ Иако се на Катедри изучавају и практично изводе песме градске провенијенције, оне нису заступљене на овом издању.

⁶ Оваква концепција следи праксу која је постала уобичајена захваљујући раније публикованим звучним издањима неотрадиционалних група попут „Мобе“, као и издањима Одсека за традиционално певање МШ „Мокрањац“.

претатори су садашњи и бивши студенти Катедре за етномузикологију: инструменталне примере извели су Борисав Миљковић и Еди Тајм, док су извођачи вокалних Ана Живчић, Александра Тодоровић, Маја Стојановић, Маја Радивојевић, Бојана Кнежевић, Милица Грачанац, Слађана Савић, Марина Богдановић, Јована Бараћ, Василија Ђуровић и Анисија Мирковић.⁷ За снимање и продукцију звука био је задужен мр Ђорђе Петровић, а за превод на енглески језик др Дуња Њаради. Леп графички дизајн заслуга је Звонимира Љуботине и Игора Тадића.⁸

Пропратна књижица садржи две краће студије др Ранковић. Прва, „Традиционално певање и свирање на Катедри за етномузикологију“, доноси краћи преглед историјата развоја практичног изучавања певања, свирања и плесања на Катедри, а друга, „Традиционално певање и свирање на издању ‘Накићај се, Лазаре’“, представља општи стручни преглед представљеног материјала према критеријумима географске припадности и музичких карактеристика, са посебним фокусом на специфичностима појединих музичких дијалеката. На крају је дат списак свих примера уз назначено трајање.

Свака од нумера и посебно је пропраћена информативним текстом који даје драгоцен увид у основне музичке карактеристике конкретног вокалног/инструменталног примера, податке о географском пореклу, извору из ког је нумера преузета и, најзад, имена извођача. Примери су груписани према припадности одређеним музичким дијалектима следећим редоследом: са Косова и Метохије (1–3), из Скопске Црне Горе (Македонија, 4), из југоисточне, источне, југозападне и централне Србије (5–17), јужне Мађарске (18), Војводине (19–21) и Славоније (22), а последњих неколико примера је са Кордуна (Хрватска, 23) и из Босанске Крајине (Босна и Херцеговина, 24–26), следствено поменутом концепту заснованом на општем музичком карактеру и изразу.

Вокална традиционална народна пракса представљена је кроз једногласне и вишегласне примере старијег и новијег сеоског слоја, као и пример који садржи комбинацију елемената оба слоја певачке традиције. Неке од песама припадају годишњем и животном обичајном циклусу: лазаричка (1), ђурђевданска (7), божићна (23), свадбене (2, 13,

⁷ Многи од ових младих људи остварили су континуитет рада на практичном приступу народним песмама и свирци, најпре на нивоу средњошколског образовања у различитим музичким школама у Србији које поседују одсеке на којима се изучава традиционална народна музика, а затим и као студенти на Катедри за етномузикологију. Податак је значајан када је реч о специфичним извођачким квалитетима показаним на овом издању.

⁸ На насловној фотографији је реконструкција поворке лазарица из Средачке жупе, начињена на концерту „Сведочанства са Косова и Метохије“ националног ансамбла „Коло“, који је такође припремила др Ранковић.

22, 24). Заступљено је солистичко и групно певање, које је присутно у једногласним и двогласним примерима. Уврштене су и песме које се изводе антифоно (смењивањем двеју група певача), каква је и лазаричка песма *Накићај се, Лазаре* (1), по којој албум носи име. Једна од солистичких нумера, *Oltule, olteculе / Реко, речице* (10), потиче из традиције влашке етничке заједнице са територије североисточне Србије, те је и отпевана на влашком језику. Припада жанру *дојни* који је карактеристичан и за музичку традицију суседне Румуније.

Новија и старија вишегласна пракса представљена на диску обухвата двогласне и (ретке) трогласне примере, од којих су неки одавно престали да буду део живе извођачке праксе.⁹ Певање старијег слоја представљају примери бордунске и хетерофоне фактуре, са евидентним фокусом на бордунску, из различитих делова Србије, и по једним примером из Македоније и Босне и Херцеговине (хетерофоно бордунско певање на овом издању изостаје). Посебно је атрактиван пример старе традиције са Кордуна *Ој, Божићу, ал' идеш полако* (24), специфичан по повременој појави умањених терци у паралелном кретању, као и по перманентном повишавању интонације током интерпретације. Примери новије вокалне праксе *на бас* представљају неколико различитих стилова. Тако песма из североисточне Србије *Шта се (ј)оно тамо доле засија?* (8) подразумева слабу покретљивост пратеће деонице и изразито светлу боју гласа приликом певања, док певање *на бас* из северних делова Србије и са ширег простора југа Панонске низије који настајују Јужни Словени (Славонија, Барања), илустровано песмом *Да је вишња к'о трешња* (18), карактерише доследнији терцни паралелизам, појава трогласа у каденци, као и извођење слабијим интензитетом и „облијим“ тоном, сличним хорском певању.

Када је реч о инструменталној традиционалној пракси, евидентно је да је рад на Катедри фокусиран на инструменте из породице аерофоних. Акумулирано искуство стечено дугогодишњим стручним бављењем овом врстом инструмената, који су, између осталих, посебно окупирали пажњу проф. др Мирјане Закић, учинило је да студенти одлично овладају вештином свирања на њима. За то су нарочито важни били стручни савети за практично музицирање које је професорка пружала будућим младим етномузиколозима. На диску су заступљени

⁹ То се првенствено односи на старију сеоску праксу, нарочито обредну, која се данас углавном може чути једино на манифестацијама посвећеним народном стваралаштву, док је готово у потпуности нестао основни контекст у којем се некада изводила. Тако је изгубљена и њена примарна функција, а она је данас углавном у служби репрезентације онога што се некада могло чути на селу. Насупрот томе, новија сеоска пракса у актуелном тренутку има своју аутономију и представља основни начин комуникације сеоских певача из различитих географских области кроз песму.

инструменти разноврсних својстава и могућности: дудук, окарина, свираља, кавал и гајде. Репертоар на диску чине народна кола у дистрибутивном ритму (5б, 9, 11, 12, 14, 17, 19, 21), али и две импровизације у *rubato* систему (3, 5а). Свирка на свираљи и дудуку изведена је тзв. гутуралном техником (са додатим специфичним гласом из грла – 11, 17). Два типа гајди, јужноморавско-македонске (двогласне) и панонске (трогласне), доносе различите стилове свирања из географски удаљених крајева Србије (5, 19). Будући да се гајде на територији Србије данас ретко могу срести у живој пракси, значај укључивања музицирања на овом инструменту посебно је велики. Тиме је јасно показано да је умеће свирања на гајдама пренето на младе генерације, чиме је, макар у извесној мери, заустављено изумирање ове традиционалне праксе.

Од инструмената других група на диску су присутне само даире, и то као пратња певању; реч је о јединој вокално-инструменталној нумери – *Бој, девојко, боја ти стајамо* (2). Овај пример изузетно је занимљив јер ударање у даире у спреси са певањем даје полиритмију: вокална и инструментална деоница су у различитим ритмичким системима.

На основу представљених примера може се закључити да је у преношењу знања о певању и свирању у различитим географским областима вођено рачуна о њиховим стилским карактеристикама. Ту се посебно издвајају они параметри које није могуће прецизно нотирати – особености извођења као што су тембр, интензитет, специфично обликовање вокала приликом певања. Посебно је занимљиво и присуство тзв. „квоцајућих“ тонова (термин Беле Бартока), који су на овом издању примењени са мером и увек у складу са стилским и естетским захтевима појединих песама. У песми *Мој драгане, покриј кућу циглом* (34) веома успешно је изведено и тзв. *гроктање* – специфичан начин потресања гласом једне од двеју солисткиња, по којем је овај жанр и добио име. У појединим примерима (нпр. 16) постигнута је и нетемперованост као једна од битних одлика сеоске народне праксе, нарочито оне која припада старијем слоју. Она се, међутим, и на овом издању показује као можда најзахтевнији параметар за певаче неотрадиционалног усмерења, као сразмерно тешко „ухватљиви“ саставни део специфичних локалних културних метајезика. Потребно је, с друге стране, истаћи драгоценост чињенице да у појединим песама сама тишина између мелостихова / мелострофа има своју специфичну „звучност“ (1, 6 и др.) коју, по правилу, извођачи младих генерација изузетно тешко разумеју и прихватају; њено присуство на овом издању резултат је квалитетног континуираног рада на интерпретирању традиционалних песама и завређује посебну похвалу.

Из традиционалне извођачке праксе преузети су и многи ванмузички елементи, који се, између осталог, огледају и у задржавању родне поделе: вокалне примере извеле су жене, а инструменталне мушкарци.

Такође, број певача у групним нумерама следи узор из традиционалне праксе, те су песме старијег слоја извеле по две или по три студенткиње, док је у новијем вокалном слоју број певача знатно већи. Они који су имали прилике да присуствују неком од живих наступа ове групе студентата могли су да уоче да се неретко води рачуна и о употреби традиционалних костима, али и о целокупном сценском (музичком) понашању, које подразумева и посебан начин груписања и међусобног повезивања певача, што доприноси да атмосфера нашег народног мелоса буде што боље представљена на сцени.

Како сазнајемо из пратеће књижице, изведени примери научени су на основу аудио и нотне грађе сакупљене од локалних носилаца сваког од представљених музичких стилова, што је битно допринело да се примери музичке традиције науче и представе на адекватан начин. Осим звучних и нотних записа данас признатих етномузиколога у Србији, изузетно је драгоцен допринос теренских снимака самих студентата. Поред високог степена техничке спремности и музикалности коју су показали на овом издању, ово је још један од показатеља стручности, озбиљног приступа раду и високе професионалности младих људи којима ће бављење етномузикологијом бити основна делатност.

Аудио издање *Накићај се, Лазаре* пружа шаролик увид у традиционалну народну праксу Србије, доминантно српског, али и влашког и муслиманског становништва. Оно носи и велики апликативни потенцијал, будући да је намењено и етномузиколозима, и заљубљеницима у музички фолклор који се овом делатношћу баве аматерски. Реч је о издању које је прави пример мале збирке добро изведених нумера традиционалне народне музике, нарочито оне која се данас готово не може чути у живој пракси, а то се посебно односи на песме старије традиције. Њихово извођење данас, посебно од стране младих и, у музичком смислу, професионалних људи на којима је и највећа одговорност за очување старог музичког репертоара, не завређује само пажњу стручне, већ и шире јавности, па и посебно признање. Осим тога, овај компакт диск сведочи и о континуитету предаје традиције, те представља веома важну карик у њеном ланцу, где искусни и посвећени етномузиколози стичу одговорну улогу медијатора, а примењена етномузикологија велики значај у очувању народног музичког блага.

др Јелена Јовановић
Музиколошки институт САНУ
Е-пошта: jelena333@gmail.com

МА Маја Радивојевић
Музиколошки институт САНУ
Е-пошта: maja.etno@gmail.com

Примљено: 5. 2. 2018.
Прихваћено: 12. 4. 2018.